

Je li „historijska zabluda“, da su se prvi kršćani svaki dan pričešćivali?

Estne „error historicus“ affirmare, primis christianis quotidie patuisse sacram Communionem?

Piše I. P. Bock D. I.

SUMMARIUM.

Otto Karrer nuper affirmavit sanctum Ignatium Lojolensem »historice errasse« in extollenda sacra Communione quotidiana primorum christianorum, negavitque primaevam Ecclesiam novisse frequentiorē Communionem quam dominicalem. Cum haec assertio implicite dirigatur etiam contra decretum papae Pii X. de quotidiana Communione, in primaeva Ecclesia florenti, et indirecte impetat salutarem praxim hanc tantopere a summis Pontificibus commendatam, non potest sine accurata inquisitione et probatione historica tolerari, praesertim cum scriptor ille ne verbo quidem conatus sit novam suam thesim demonstrare. Antithesis nostra propugnat S. Ignatii sententiam, optime fundatam historicis et internis rationibus, quas apostolus ille frequentis Communionis tum in epistolis suis tum in libello Madridii, »ex obedientia Ignatii« conscripto evolvit.

Sed missis interim auctoritatibus posteriorum temporum, accuratior inquisitio in ipsa primaeva testimonia »historicum errorem« ex parte non S. Ignati et Pii papae X., sed potius ipsius scriptoris Ottonis Karrer deprehendi ostendet.

1. Strictissime sumendo conceptum primaevae Ecclesiae, ex indubio historico et exegetico testimonio Actuum apostolorum 2, 41—46 plane constat, in antiquissima Ecclesia Hierosolymitana ipsorum apostolorum tempore quotidie per domos fractionem panis, id est, Eucharistiam (Pešito) celebratam fuisse; et antiquissimi canones aperte confirmant omnes fideles, adstantes Eucharistiae etiam communicasse.

2. Extra urbem Hierosolyma apostoli eorumque discipuli in sacris celebrandis idealī praxi primaevae Hierosolymitanae se utique conformabant, in quantum externa adjuncta hoc permittebant. Testimonia — propter disciplinam arcani satis rara — de dominicali fractione panis (Didache, Justinus, Plinius Junior...) non obstant, cum valeant de obligata et universali celebratione Eucharistiae, nec sint exclusiva, utpote nihil testantia de privata et facultativa liturgia et Communionē aliis diebus. Exemplum »jugis sacrificii« Veteris Testamenti invitabat apostolos ad

quotidie celebrandum, eo magis quod etiam localis diffusio »sacrificii mundi« ex prophetia Malachiae (1, 11) quam maxime appetebatur.

3. Extendendo conceptum »primaevae Ecclesiae« ad tria prima saecula, imprimis provocamus ad testimonia Tertulliani et S. Cypriani pro Ecclesia Carthaginensi ubi constat et quotidianam liturgiam celebratam fuisse, et sat multa exempla privatae Communionis domi receptae reperiuntur; 4. ad Clementem et Origenem Alexandrinos; 5. ad Hippolytum Romanum et Novatianum (De spectaculis), testantes quotidianam Missae celebrationem et Communionem, ad textus patristicos de Sanctis Tarcisio et Laurentio; 6. ad epitaphie Abercii »de Pisce perpetuo edendo« et Pectorii »de aquis perennialibus« et de »Pisce satiante esurientem, qui illum manu tenet«; 7. ad praeclarum S. Irenaei testimonium: »Sic et ideo nos quoque offerre vult munus ad altare frequenter sine intermissione« (Adv. haer. I IV. cp. 18.). 8. Ceterum jam Didache 16, 2 et imprimis S. Ignatius Antiochenus urgent, ut frequentiores conventus eucharistici fiant.

9. Speciatim agitur de testimonio quotidiani sacrificii eucharistici in »Passione S. Andreae« et de quotidiana Communionem secundum Cardinalem Rampolla (Vita S. Melaniae junioris, edita a. 1905. juxta manuscriptum ex 10. saeculo, Ncta 38, pg. 251) »Romae a S. Petro introducta et confirmata a S. Paulo«.

10. Ex plurimis testibus patristicis de quotidiana liturgia et Communionem saeculis 4. et 5. vigente afferuntur pro Oriente: S. Basilius Magnus, Beatus Apollonius (Vita Patrum) de communione quotidiana monachorum, S. Cyrillus Hierosolymitanus, S. Joannes Chrysostomus; S. Athanasius, S. Isidorus Pelusiota, S. Ephrem, Elische Armenus, Jacobus Saruga, Isaacus Ninivita; hi ultimi plerumque in eucharistica explicatione quartae petitionis orationis Dominicac. Pro Occidente: S. Zeno Veromensis, S. Hieronymus, Juvenus, Cajus Marius Victorinus, S. Hilarius Pictaviensis, S. Ambrosius, S. Chromatius et officialis — liturgica, ut ita dicam, explicatio »panis nostri quotidiani« in Sacramentario Gelasiano, ac tandem varii textus ex S. Augustino, ex Cassiano Collatore et S. Petro Chrysologo.

11. Sive strictissime intelligimus »primaevam Ecclesiam«, Hierosolymis fundatam, sive strictius Ecclesiam tempore persecutionum cruentarum, sive latius Ecclesiam primorum quatuor vel quinque saeculorum: ex conspectu exhibito apparet quotidianam Communionem illis temporibus fidelibus patuisse liberam, et revera multis in locis hunc idealem statum deductum fuisse in praxim.

12. Occurritur objectioni, cur S. Paulus (1 Cor. 16, 2) et S. Lucas (Act. Ap. 20, 7; 11) non nisi dominicalem liturgiam commemorent. — Speciales rationes eos ad hoc adducebant. Multis aliis locis Eucharistiae celebrationem innuunt, nihil de tempore dicentes. Profecto ipsi apostoli eorumque immediati discipuli nullo modo quoad cultum SS. Eucharistiae et frequentem liturgiam ac Communionem posteris cedebant.

U spisu »Des hl. Ignatius geistliche Briefe und Unterweisungen«¹ izdao je Oton Karrer također jedno pismo, u kojem sv. Ignacije Lojolski g. 1540. prigodom novo osnovane bratovštine presvetog oltarskog sakramenta preporučuje svojim zemljacima i nekadanjim sugrađanima u Azpeitiji (blizu Lojole) što češću svetu pričest. Kao osobito poticalo na tu praksu svetac spominje običaj prvih kršćana, koji da »su svi svaki dan išli na svetu pričest«.² Na ove riječi Ignacijeve Karrer primjećuje u posebnoj bilješci: »Der geschichtliche Irrtum geht natürlich nicht auf Rechnung des Heiligen. In Wirklichkeit kannte das Urchristentum allem Anschein nach von Anfang an, die Sonntagskommunion (in Verbindung mit dem hl. Messopfer)«.

Uz ove smjele, ničim ne dokazane riječi svakom će poznavaoocu Ignacijevih listova i ova okolnost jako udariti u oči: Karrer nikako ne spominje drugo još opširnije pismo, u kojem Ignacije 15. novembra 1543. na molbu barcelonske benediktinke Terezije Rejadell jasno i bistro u istom smislu kao i papa Pijo X. ističe dva jedina uvjeta za dopuštenost svagdanje pričesti³. Najprije ponavlja sv. Ignacije, kako »su se u Pracrkvi svi vjernici svaki dan pričešćivali«. Dalje spominje, kako »od onda nema nijedne naredbe ni spisa naše svete matere Crkve ni svetih naučitelja skolastičnih ni pozitivnih, da se ne bi mogle svaki dan pričešćivati osobe, što ih pobožnost na to potiče. Sveti Augustin⁴ istina veli, da on niti hvali niti kudi svagdanje primanje svete pričesti . . . No raspravljajući o presvetom tijelu Gospodina Našega kaže dalje: Ovo je kruh svagdanji; živi tako, da ga možeš svaki dan primiti«. Zadnje riječi točan su odjek nauke Augustinove, ali su uzete iz spisa »De sacramentis« (lib. 5. cp. 4.), koji je sastavljen

¹ Freiburg, Herder 1922.

² Ibid. 57.

³ Monumenta Ignatiana. Series prima. Epistolae et instructiones. Tomus I. Matriti 1903. 274—276.

⁴ Ovaj se citat nalazi u spisu Genadijevu »De ecclesiasticis dogmatibus«, što su ga tada pripisivali sv. Augustinu. Augustin pak preporučuje svagdanju sv. pričest, gdje govori o četvrtoj prošnji Oče naša i drugdje (V. Bock, Die Brotbitte des Vaterunsers, 118—130).

na temelju nauke Ambrozijeve te se prije pripisivao svetom Augustinu⁵.

Sv. Ignacije po tom veli o uvjetima svagdanje pričesti: »Kad je tako, makar tko i ne imao tako dobrih znakova (dobrog raspoloženja) i tako svetih poticala: dobro je nutarnje svjedočanstvo: vlastiti glas (dictamen) savjesti. To će reći: Sve Vam je (ovo) dopušteno u Gospodinu našem, ako Vam je jasno, da ste slobodni od objektivnih ili subjektivnih smrtnih grijeha, pa sudite, da to više pomaže Vašoj duši te se ona više raspaljuje ljubavlju prema Vašem Stvoritelju i Gospodinu; i ako se s takovom nakanom pričestite, znajući iz iskustva, da Vas ovo presveto jelo duhovno uzdržaje, umiruje i upokojuje, te Vas čuva i unapređuje u većoj službi, hvali i slavi Njegovoj: bez sumnje slobodno Vam je i bolje Vam je pričestivati se svaki dan«.

Karrer priopćuje pet drugih pisama svetog Ignacija istoj redovnici o drugim pitanjima. Ali o ovom posve autentičnom, u autografu i starom prepisu sačuvanom preznamenitom listu mukom muči.

Zašto? Bit će zar razlog tomu, što nije htio ponoviti slične misli Ignacijeve iz jednog i drugog pisma o svagdanjoj pričesti. To mu ne možemo toliko zamjeriti, premda drugo pismo Ignacijevo još više osvjetljuje korektne nazore njegove o dopuštenosti svagdanje pričesti uz uvjete stanja milosti i dobre nakane.

No ne možemo pustiti bez oštre kritike tvrdnju Karrer-ovu o tobožnjoj »historijskoj zabludi« u onim riječima Ignacijevim. Da svetac nije bez temeljitih razloga postavio svoju tezu, to uz gore spomenuta pisma njegova pokazuje i stručna bogoslovna knjižica »De frequenti usu SS. Eucharistiae Sacramento«, koju je »na zapovijed Ignacijevu« otac Kristofor Madrid D. I. g. 1557. prvi put izdao, i koja je za malo godina doživjela oko 10 izdanja.

No pustimo taj privatni auktoritet. Više treba uvažiti, što se tvrdnja Karrer-ova ujedno protivi auktoritetu modernog dekreta pape Pija X. o svagdanjoj svetoj pričesti prvih kršćana. Taj se dekret također oslanja na historijski i eksegetično za-

⁵ V. Bock, ib. 112.

jamčeno svjedočanstvo Djela apostolskih (II. 41.—46). A u praktičnom pogledu tvrdnja Karrerova puno može škoditi spasonosnom pokretu oko sve većeg širenja česte i svagdanje svete pričesti. Ovaj pokret poslije smrti Pija X. nije ništa izgubio od svoje aktualnosti. Ta i pokojni papa Benedikt XV. izjavio je da mu »ništa ne leži više na srcu, nego da se pobožno i nepovredivo vrše dekreti »Sacra Tridentina« (1905.) i »Quam singulari« (1910.) pape Pija X.«⁶ Nego ni u naše doba papa Pijo XI. ne prestaje što toplije preporučivati čestu i svagdanju sv. pričest uz lake uvjete, jasno protumačene od Pija X. i novog crkvenog zakonika. Tako čitamo n. pr. u krasnom pismu, kojim je Pijo XI. 16. srpnja 1923. unaprijed preporučio i pozdravio narodno euharistijski kongres u Zagrebu: »Od ovih pak plodova (euharistijskog kongresa) ne će biti posljednji taj, da ovi katolici, koje pazimo kao zjenicu u oku, iz ljubavi prema Euharistiji, koja je sakrament jedinstva, postanu i s Nama što uže sjedinjeni onim vezom vjere i ljubavi, koja se kao na temelju svome osniva na čestoj i svagdanjoj pričesti i po njoj se čudesno umnaža«⁷. A kanon 863. novoga kodeksa ovako glasi: »Neka se vjernici potiču, da se često pa i svaki dan krijepe kruhom euharistijskim prema normama predanim u dekretima Apostolske Stolice; i (jednako neka se potiču) da prisustvujući svetoj misi primaju ne samo duhovnu nego i sakramentalnu svetu pričest uz pravu pripravu«. Isporedi također kanone 853, 854, 866, 867 § 1.

Preradi eminentno praktičnog zamašaja ovog historijskog pitanja htio bih se u ovom članku ponovno baviti onom tobožnjom »historijskom zabludom« na temelju historijskih vrela iz Pracrkve kao i raznih izjava crkvenog učiteljstva.

I. Sveti Luka u Djelima apostolskim 2, 42—46 svjedoči za svagdanju svetu pričest Pracrkve jeruzalemske.

O divnom uspjehu prve apologetičke i pokorničke povijedi svetog apostola Petra na prve Duhove veli sveti

⁶ Acta Apost. Sedis, 1916., 217.

⁷ »Katolički List«, 1923. br. 33. 385. — Euharistijski Kongres u Zagrebu 18.—19. 8 1923. (izdanje »Života«), str. 70.

Luka: »Koji primiše riječ njegovu, pokrstiše se; i pristade u onaj dan oko tritisuće duša. A bijahu postojani u nauci apostola i u zajednici lomljenja kruha i u molitvama . . . I **svaki dan** bijahu jednodušno u hramu, i lomleći kruh po kućama primahu hranu s radošću i u prostoti srca, hvaleći Boga i imajući milost u svega naroda. A Gospodin Bog umnožavaše svaki dan društvo onih, koji se spasavahu (Dj. ap. 2, 44.—47.).

Pijo X. u dekretu o svagdanjoj pričesti izričito tumači ovo svagdanje »lomljenje kruha« o svagdanjem prikazivanju i blagovanju svete Euharistije, gdje preporučujući svagdanju sv. pričest, veli: »Tu Božju volju prvi su kršćani dobro spoznali pa svaki dan pristupali k stolu života i jakosti: Bili su ustrajni u nauci apostola i združeni u lomljenju hljeba« (Dj. ap. 2, 42 . . .). Da se te riječi kao i one o »(svagdanjem) lomljenju hljeba po kućama« u 46. retku doista imaju razumjeti o euharistijskom kruhu: proizlazi već iz prastarog prevoda sirsikoga, koji iz 2. stoljeća potječe. Ta verzija »Pešito« naime prevodi izvorne grčke⁸ riječi u 42. retku grčkom riječju »Euharistija«, premda je to za Sirce tuđa riječ, a u 46. retku opisuje isti izraz »lomljenje kruha« sinoninom »blagosloveni dar«. Istina u ovom zadnjem izrazu moglo bi se apsolutno pomisliti na »ljubeznu gozbu« prvih kršćana, spojenu s euharistijskom svečanošću, kako to shvaća sv. Ivan Zlatousni. No i onda ostaje prvi tekst neposredno o Euharistiji, a drugi tekst u 46. retku opet indirektno upućuje na Euharistiju, koja je u prvo doba bila spojena s ljubeznom gozбом, kako svjedoči apostol Pavao. U ostalom nije nikako vjerojatno, da bi sv. Luka izasepce jedan isti izraz »lomljenje kruha« dvaput upotrijebio u različitom smislu a da nije to sâm istakao. Euharistijski smisao nameću i riječi sv. Pavla (1 Kor. 10, 16; 11,24) pa i sv. Luke (Dj. ap. 20, 11; isp. Luk. 24, 30; 45). Istim se izrazom više puta služe Didahe 9, 3; 9, 4; 14, 1. i sv. Ignacije Antiohijski (Ef. 20, 2) u očito euharistijskom smislu. Neposredna blizina Sirije i Palestine kao i vremena blizina ovih vrela još više utvrđuju moć ovoga dokaza.

⁸ κλάσις τοῦ ἄρτου (lomljenje kruha).

U ostalom i moderni su katolički eksegeti gotovo svi složni u euharistijskom tumačenju ovih dvaju tekstova sv. Luke u Djelima apostolskim. Spomenimo uz starijeg Kornelija a Lapide vrlo uvažene stručnjake Knabenbauera,⁹ Belsera,¹⁰ Le Camus-a¹¹, Allioli-Arndt-a, Loch-Reischl-a i našega nadbiskupa Stadlera u tumačenju Djela apostolskih.

Isto se tako katolički crkveni povjesničari slažu priznajući euharistijski smisao onog »lomljenja kruha«. Tako uz Brück-a, Marx-a, Hergenröther-Kirsch-a također (veoma kritični Funk veli u šestom od profesora Bihlmeyera priredenom izdanju svoje crkvene povjesnice: »Das tägliche Brotbrechen, von dem die Apostelgeschichte (2, 46) für Jerusalem spricht, hatte seinen Grund wohl in den besonderen Verhältnissen dieser Gemeinde, beziehungsweise in der Verbindung von Agape und Eucharistie«.¹² I francuski povjesničar Mourret (Histoire générale de l'Eglise, I. 45) shvaća obadva teksta u euharistijskom smislu. Da li je profana gozba pretekla Euharistiju ili poslije nje zaredala, u tom se eksegeti i povjesničari ne slažu. Za nas je dosta, što je nesumnjivo dokazano, kako se u prvobitnoj općini jeruzalemskoj već odmah iza Duhova slavila Euharistija svagdanja i to »po kućama« za tri tisuće vjernika, kojih je broj svakim danom sve više rastao.

Na ove kršćane u Pracrkvi sveti Ignacije Lojolski u prvom redu misli kada posve točno veli, da su se u početku kršćanstva svi vjernici jednog i drugog spola svaki dan pričestoivali, pa tu nema ni traga kakovoj »historijskoj zabludi«. I u slučaju (dato non concessio), da ne bismo mogli konstatovati svagdanju svetu pričest izvan prvobitne općine jeruzalemske, nekorektno i krivo bi bilo govoriti ovdje o »historijskoj zabludi«, jer je barem Pracrkva u najužem smislu praktično oživotvorila svagdanju svetu pričest i time po zgodnim riječima župnika Feliksa Raible-a¹³ pokazala »ideal i cilj, ko-

⁹ Comment. in Act. Ap. 64—65.

¹⁰ Die Apostelgeschichte, 53 ss.

¹¹ L'oeuvre des Apotres I, 44. Pisac veli, da »se tu nedvojbeno radi o Euharistiji«.

¹² Kirchengeschichte, 79.

¹³ Der Tabernakel einst und jetzt, (1908.) 24.

jemu bi se kršćani vratili, čim bi to prilike dopustile. Kao što nije »historijska zabluda«, kad tvrdimo sa svetim Lukom, da »su prvi kršćani u Jerusalemu imali sve zajedno (habebant omnia communia, Act. Ap. 2, 44)«, makar se brzo odustalo od toga običaja, koji nije ni bio idealni cilj života potonjih vjernika: tako također dapače a fortiori, ne smijemo faktično ostvareni ideal svagdanje sv. pričesti u Pracrkvi nazvati historijskom zabludom jedino stoga, što neki misle, da se taj ideal nije održao u crkvenim općinama izvan Jeruzalema.

2. U kojem se smislu održala svagdanja sveta pričest u drugim pracrkvenim općinama izvan Jeruzalema?

Prelazeći na druge općine crkvene u apostolsko i poapostolsko doba, trebalo bi koješta uvažiti, što se na žalost u ovom pitanju često premalo uvažuje:

a) Prije svega ne smijemo tražiti vijesti o kakovoj o b v e z a t n o j s v a g d a n j o j svetoj pričesti sviju vjernika. Takove obvezatnosti nije nikad bilo, ni u praopćini jeruzalemskoj.

b) Oni isti apostoli, koji su u Jerusalemu drage volje svaki dan lomili i dijelili kruh euharistijski, izvan Jeruzalema jamačno nisu iz n u t a r n j i h razloga odustali od toga idealnog običaja. Samo v a n j s k e neprilike misijskog putovanja ili raznih progonstva i slične zapreke u tek započetim te slabo još ustrojenim općinama mogle su ih p r i v r e m e n o prisiliti, da odustanu od svagdanjeg dragovoljnog lomljenja euharistijskog kruha, kako su to u Jerusalemu činili.

c) Ovo vrijedi a f o r t i o r i, kad se poput samih apostola obazremo na tipičnu žrtvu Starog Zavjeta. Lokalno se euharistijski oltar Novoga Zavjeta imao po proročanstvu Malakijinu raširiti »od ishoda sunca do zapada« te se »na svakom mjestu imala žrtvovati čista jestvena žrtva«, što su je već prvi kršćani po jasnom svjedočanstvu »Nauke dvanaest apostola« (14, 3) gledali u euharistijskoj žrtvi. Tu nam udara u oči »preobilje milosti« Novoga Zavjeta u opreci sa oskudicom jednog jedinog oltara starozavjetnoga u Jerusalemu. Pa kako da isto »preobilje milosti« novozavjetne ne bi postalo također izvan Jeruzalema »preobilje« i obzirom na vrijeme

žrtve? To će reći: Kao što su apostoli na temelju proročanstva Malakijina razabrali, da novozavjetnu žrtvu euharistijsku treba prikazivati širom svijeta, tako im je također sama ekonomija preobilne milosti novozavjetne preporučivala na svakom mjestu što češću i po mogućnosti svakidanju žrtvu i pričest euharistijsku. Zar i primjer māne svakidanje i sāmo ime »kruha života«, naređenog pod prilikama svagdanjeg kruha tjelesnoga, nije već apostolima upravo nametnulo želju za što češćim lomljenjem i dijeljenjem euharistijskog kruha, pogotovo kad se kod same naredbe i u dotičnim riječima Gospodina našega¹⁴ i svetoga Pavla apostola¹⁵ ni malo ne ograničuje ponovno prikazivanje euharistijske žrtve i blagovanje toga kruha života?

d) Dobro veli stručnjak Dr. Jakob Hoffmann: »Dvostruka bijaše pričest odraslih kršćana u staro vrijeme: slavila se je ili u neposrednom savezu sa žrtvom na mjestu sastajanja ili tek kasnije u stanu pojedinaca. U prvo spomenutoj pričesti učestvovali su svi, koji su prisustvovali, kada se služila sveta Euharistija. Ta je činjenica opće priznata. U burama progonstva (koja su već u doba apostola nastala sa strane Židova i neznabožaca) vruće su željeli pristaše Kristove, da se što češće sjedine s Bogom svojim, kako bi u njemu našli snagu potrebnu za borbu. Stoga je i Crkva pazila, da se u zajedničkoj svetoj gozbi sjedine svi, koji su prisustvovali liturgijskoj svečanosti. Dapače u drugom slučaju (uzdržavanja nekih od svete pričesti) nije ni trpjela, da dotični budu prisutni kod sv. žrtve. Tko nije dostojan da jede ovo jelo, taj se također nije smatrao ovlaštenim prisustvovati liturgiji u zajednici s drugima. Crkva je strogim kaznama nastojala, da nemarne potakne na primanje pričesti (kadgod su oni učestvovali u liturgiji).«¹⁶

Sveti Toma Akvinac po dekretu Gracijanovu 'spominje list pape Anakleta I.,¹⁷ koji je istina podmetnut. Kraj svega toga taj se kanon slaže sa autentičnim 2. kanonom antiohijske

¹⁴ »To činite, kadgod pijete, meni za spomen«.

¹⁵ »Jer kadgod jedete hljeb ovaj i čašu pijete, smrt Gospodnju obznanjujete, dokle ne dode« (1. Kor. 11, 25—26).

¹⁶ Geschichte der Laienkommunion bis zum Tridentinum (1891.) 19.

¹⁷ S. th. III. 80, 10. ad 5.

sinode od g. 341. i sa 10. tako zvanim apostolskim kanonom, što sve svjedoči za starinu opisane prakse crkvene. »Poslije svršene konsekracije«, veli se u t. zv. listu Anakleta I., »pričešćuju se svi koji žele, da ne budu otjerani od crkvenog praga. Tako su naime apostoli naredili, i toga se drži sveta Crkva rimska«. ¹⁸ Drugi kanon antiohijski naređuje: »Svi koji ulaze u Crkvu Božju te slušaju Sveto Pismo (misu katehume-na), ali ne učestvuju s pukom u (liturgijskoj) molitvi, nego se po nekoj neurednosti odvrćaju od primanja svete pričesti, neka se odstrane iz Crkve, dok po ispovijedi ne pokažu plodove pokore te prošnjama svojim steku oproštenje.« ¹⁹

e) Koji nisu mogli prisustvovati euharistijskoj službi Božjoj, često bi se, osobito u vrijeme progonstva, privatno kod kuće pričješćivali. Justin (Apol. I, 67) nam svjedoči, da su dakoni poslije nedjeljne (obligatne) službe euharistijske svetu pričest nosili odsutnima. ²⁰

3. Afrička Crkva drugog i trećeg stoljeća i svagdanja pričest.

No privatna se pričest nije samo u nedjelju primala. Tertulijan i još više sv. Ciprijan jasno svjedoče, kako su pojedini vjernici u to vrijeme smjeli sveto otajstvo sobom kući ponijeti, da se sami u jutro pričeste.

U 19. poglavlju svoga spisa o molitvi oko g. 200. Tertulijan piše: »Slično i na dane štacijskih postova (u srijedu i u petak v. Did. 8, 2) premnogi misle, da ne valja prisustvovati žrtvenim molitvama (sacrificiorum orationibus), jer bi (tobože) trebalo prekršiti post, kad se primi tijelo Gospodnje. Zar će dakle Euharistija ukinuti Bogu posvećenu službu? Ili zar nas takovo djelo ne privezuje još više za Boga? Ne će li svečaniya biti tvoja posna straža (statio), ako također kod oltara Božjega stražu stražiš? Primiv tijelo Gospodnje (u ruke) i sačuvav ga (za potonju privatnu pričest kod kuće neposredno prije obroka), bit će obadvoje u redu:

¹⁸ De consecratione D. 2. c. 10. Sav list vidi kod Migne-a P. Gr. 2, 790—801, odnosno 795.

¹⁹ Harduin, Conciliorum collectio, I, 593.

²⁰ Καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μεταλήψις ἀπὸ τῶν, εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται.

i učestvovanje u žrtvi i ovršenje dužnoga posta.« Tertulijan se ovdje osvrće na pretjeranu skrupuloznost onih, koji krivo misle, da sveta pričest smeta postu crkvenom, pa im svjetuje, neka ponesu posvećenu česticu svojim kućama, gdje će se pod večer privatno pričestiti, kad mine rok posta. Nuzgredno budi ovdje istaknuto: Tertulijan nigdje ne veli, da se Euharistija u njegovo vrijeme ne slavi također na druge dane izvan nedjelje i dvaju posnih dana, kako to moderni pisci većinom bez razloga pretpostavljaju ili tvrde. Već način, kako Tertulijan u istom spisu tumači četvrtu prošnju Očenaša, nadalje njegovo shvaćanje molitve Gospodnje kao liturgijske molitve kod oltara, kojemu ne valja pristupiti prije pomirenja sa zavađenom ili uvređenom braćom²¹ daju naslutiti, da se već u njegovo vrijeme svaki dan u afričkoj Crkvi slavila Euharistija, kao što je to posve utvrđeno u vrijeme Ciprijanovo.

Novo izričito svjedočanstvo o svakdanjoj svetoj pričesti, i to ovaj put također o privatnoj kućnoj pričesti na radne dane, imamo u spisu Tertulijanovu *Ad uxorem* (C. II. cp. 5.), koji također potječe iz katoličke perijode piščeve (godine 197.—205). Odvraćajući svoju ženu, da se poslije smrti njegove iznova ne udade, po gotovo ne za nezabošca. Tertulijan ovako nadovezuje na opomenu Kristovu, da ne bacamo svoje biserje pred svinje: »Biserje vaše to su dike vašeg svakdanjeg života (*quotidianae conversationis insignia*). Što ih više nastojiš prikriti, to ćeš ih više izvrgnuti nezabožackoj sumnjičivosti i radoznalosti... Zar ne će muž (nezabožac) znati, što tajno prije svakog (drugog) jela primaš u usta? I ako sazna, da je to kruh, zar ne će misliti, da je to baš onaj, o kom se govori?«²² I ako tko toga ne zna, zar će se naprosto ustrpjati bez uzdisaja i bez sumnje, da li je to kruh ili otrov?«²³ Ujedno nam ovo izričito svjedočanstvo o tajnoj disciplini donekle tumači, zašto

²¹ V. De oratione, cap. 10.—11. »Sunt quae petentur pro circumstantia cuiusque *praemissa legitima et ordinaria oratione quasi fundamento*... Memoria praeceptorum viam orationibus sternit, quorum praecipuum est, ne prius ascendamus ad altare Dei, quam, si quid discordiae vel offensae cum fratribus contraxerimus, resolvamus.«

²² Tajna disciplina ne da Tertulijanu jasnije govoriti o Euharistiji.

²³ Migne P. L. I. 1408.

kršćanski apologeti drugog i trećeg vijeka ne bilježe više o Euharistiji, nego što je neophodno potrebno, da se pobiju grdne osvade pogana o tobožnjem djetetu, brašnom posutom, koje kršćani navodno kolju i jedu u svojim tajnim liturgijskim sa-stancima.²⁴

Nadalje pitamo: Kako je Tertulijan došao na ideju, da »kruh naš svagdanji« u molitvi Gospodnjoj već na koncu drugog stoljeća poglavito u duhovnom smislu o Euharistiji protumači, ako se tada u Kartagi još nije slavila svagdanja liturgija euharistijska uz svagdanju svetu pričest, javnu u crkvi ili privatnu kod kuće? Ovako bo govori u 6. poglavlju svoga spisa o molitvi: »Riječi Kruh naš svagdanji daj nam danas imamo više (potius) duhovnim načinom razumjeti. Krist je naime kruh naš, jer je život Krist, a život je kruh. Ja sam, veli on, kruh života. I malo gore: »Kruh je Riječ Boga živoga, koja je sašla s neba. Nadalje (i zato se zove Krist naš kruh), jer se tijelo Njegovo vjeruje u kruhu (t. j. pod vanjskim prilikama kruha, po onoj): Ovo je tijelo moje. Proseći dakle kruh svagdanji molimo sveudiljnu postojanost u Kristu i nerazdruživost od tijela njegova...« Ako nam se odgovori, da se Tertulijan kod ovog tumačenja osvrće na običaj Pracrkve u Jeruzalemu u pogledu svagdanjeg »lomljenja kruha« (Djela ap. 2, 42—46), time se priznaje, da su već i tada u Kartagi svagdanju pričest smatrali kao ideal praktičnog kršćanstva, što su ga dakako i u Kartagi oživotvorili, u koliko su to dopustile vanjske prilike.

Da se kasnije ne moramo vratiti kartaškoj i afričkoj Crkvi, nanizat ćemo ovdje jasna svjedočanstva svetog mučenika i biskupa kartaškoga Ciprijana († 257) iz sredine trećega vijeka. U svom lijepom djelcu o »molitvi Gospodnjoj« veli on tumačeći četvrtu prošnju: »... Molimo pak, da nam se svaki dan dade ovaj kruh (euharistijski), da mi, koji smo u Kristu, i koji svaki dan primamo Euharistiju kao jelo spasa, ne budemo odijeljeni od (mističnog) tijela Kristova, dok se uzdržimo te nam se, lišenim pričesne zajednice, zabranjuje ne-

²⁴ Isp. Minucius Felix, Octavius, cp. 9. M. P. L. 3. 272; Tertullianus, Apologeticum, cp. 7. ss.

beski kruh...«²⁵ Lišenje svagdanje svete pričesti shvaća Ciprijan ovdje kao ekskomunikaciju.

Od mnogobrojnih drugih svjedočanstva sv. Ciprijana spomenimo samo još nekoliko tekstova. Ciprijan bodri Tiba-ridsku Crkvu na mučeništvo ovim riječima: »Čeka nas sada teža i bjesnija borba, za koju se vojnici Kristovi imaju stalnom vjerom i jakom krepošću pripraviti, razmišljajući, k a k o b a š z a t o s v a k i d a n p i j u k a l e ž k r v i K r i s t o v e, d a u z m o g n u i s a m i p r o l i t i k r v p o r a d i K r i s t a.«²⁶ U sinodalnoj poslanici o odmetnicima Ciprijan naređuje, da se baš zato na domaku novoga progonstva skrušenim pokornicima skрати javna pokora, i da se opet pripuste stolu Gospodnjemu, i to po savezu misli, »svagdanjemu«. Tu se upravo diči, što je on tako prokušanim pokornicima i »ispovjednicima udijelio mir (crkveno izmirenje), da kao svećenici, koji svaki dan slavimo žrtvu Božju, pripravimo Bogu žrtve za klanje«,²⁷ naime mučenike.

Uz to imamo također kod Ciprijana više svjedočanstva za običaj, da su osobito u vrijeme progonstva pojedinci čuvali svetotajstvo kod kuće u posebnoj škrinjici. Sv. Ciprijan pripovijeda o čudesnom događaju, kako je naime »neka ženska« kušala nedostojnim rukama otvoriti svoju škrinjicu, u kojoj je bilo sveto otajstvo Gospodnje (sanctum Domini). Ali je odanle vatra buknula, i tako se ona ženska prestrašila te nije smjela dotaknuti se svete čestice.²⁸ Da taj običaj nije bio osamljen, nego vrlo raširen, svjedoči ili isti sv. Ciprijan ili istovremeni heretik i rigorist Novacijan u knjizi o »pozorišnim prizorima«. ²⁹ Pisac tu žigoše grdnu nepodopštinu, po kojoj je jedan nevjerni kršćanin iz kuće Božje, gdje je primio Euharistiju u ruku, ravno hrlio u kazalište među bludnice, premda »je po običaju kod sebe još nosio sveto otajstvo«.

²⁵ Pogl. 18. M. P. L. 4, 549.

²⁶ Ep. 56. n. 1. M. P. L. 4, 360. Taj je list napisan g. 253.

²⁷ Ep. synod. de lapsis. M. P. L. 3, 884.

²⁸ Liber de lapsis, 26. M. P. L. 4, 501.

²⁹ Prije se taj spis »De spectaculis« (cp. 5. v. M. P. L. 4, 814) pripisivao Ciprijanu; sad misle, da potječe od rimskog rigoriste Novacijana. U ovom slučaju imamo svjedočanstvo za praksu privatne sv. pričesti u Crkvi Rimskoj.

4. Svjedočanstva Klementa i Origena Aleksandrijskoga te sv. Hipolita Rimskoga o svagdanjoj misnoj liturgiji i svagdanjoj pričesti.

Isto je tako nedvojbeno posvjedočena svagdanja sveta pričest u Crkvi Aleksandrijskoj, i to već na međi drugog i trećega stoljeća. U spisu: »Koji će se bogataš spasti?« Klement Aleksandrijski († oko 215) meće samom Kristu u usta ove riječi: »Ja sam hranitelj tvoj: kao kruh dajem samoga sebe; a nitko, koji ga okusi, ne će iskusiti smrtne pogibelji. Pa i svaki dan dajem pilò besmrtnosti...«³⁰

Tu praksu aleksandrijsku utvrđuje također riječ Origenova: »Recite mi vi, koji samo na svećane dane (u nedjelju) dolazite u crkvu: Zar drugi dani nisu svećani? nisu dani Gospodnji? Židovima dolikuje, da svetkuju dane određene i rijetke... Ali kršćani svaki dan blaguju meso Jaganjca, to jest, svaki dan primaju tijelo Riječi Božje. Jer se pasha naša žrtvovala Krist... I tebe pozivlje (Bog i Crkva) svaki dan, da dođeš k vodama Riječi Božje i stojiš uz zdenac njezin, kao što je činila Rebeka...«³¹

Iz istog vremena od prilike, to jest, iz prve polovice trećega vijeka imamo svjedočanstvo jednog fragmenta, koji se pripisuje sv. Hipolitu Rimskom. Svakako taj tekst spada još u doba krvavih progonstva Crkve, jer govori o »prorocima i mučenicima, što ih u svakom gradu i kraju nevjernici svaki dan kolju poput ovaca poradi istine...« Pisac tumači Poslov. 9, 1: »Premudrost sazida sebi kuću... i postavi stol svoj, to jest, obećanu spoznaju presvetoga Trojstva pa i časno i presveto njegovo (Kristovo) tijelo i krv, što se na tajnom i božanstvenom stolu svaki dan posvećuje i žrtvuje na spomen one nezaboravne prve tajne, i božanske gozbe.«³² U svim ovim svjedočanstvima prikazuje se praksa svagdanje

³⁰ Cap. 23. M. P. G. 9, 628.

³¹ In Genesim hom. 10. n. 3. M. P. G. 12, 218.

³² M. P. G. 10, 628. Dolje ćemo vidjeti, kako sv. Jeronim svjedoči, da je sv. »Hipolit pisao o tom, da li treba postiti u subotu, i da li se može Euharistija svaki dan primati« (Ep. ad Lucinium c. 6).

žrtve euharistijske kao nešto, što je kršćanima odavna dobro poznato, dapače kao nešto, što je sam Krist Gospodin tako naredio, jer se govori u ime njegovo.

5. Svagdanja sveta pričest u rimskoj Crkvi kroz prva tri stoljeća.

Već navedena svjedočanstva, što ih pripisuju Novacijanu u spisu »De spectaculis« i Hipolitu u fragmentu o tumačenju Poslov. 9, 1., dosta jasno pokazuju, kako je u Rimu u prvoj polovici trećega stoljeća praksa svagdanje euharistijske liturgije te javne i privatne pričesti bila raširena. Prvi pisac govori o običaju (»adhuc gerens, ut assolet, Eucharistiam«), po kojem se tada Euharistija nosila kući; a drugi izričito spominje svagdanju žrtvu tijela i krvi Kristove pa time prema tadanjim prilikama pretpostavlja i svagdanju pričest svih prisutnih vjernika. Novu potvrdu toj činjenici imamo donekle u euharistijskom mučeniku sv. Tarsiciju, koji je za sv. pape Stjepana I. († 257.) smrću platio svoju revnost oko nošenja presvete Euharistije, kad su neznabošci pogodili, da on uza se nosi svete tajne kršćanske, što ne bi bili pogodili, da to nošenje nije već prešlo u navadu. No osobito u tu svrhu služi kao svjedok sveti Lovrinac, đakon nasljednika Stjepanova, svetog pape Ksista († 258.) O njemu bo veli sveti Augustin u 27. traktatu in Ioannem pri koncu: »U onoj dugotrajnoj smrti, u onim mukama nije osjećao muka, jer bijaše dobro jeo i dobro pio, kao nasićen (saginat) tim jelom i opojen tim kaležem.«³³ Pojam »saginat« (utio, ugojen, o životinjama: utovljen) pretpostavlja svagdanje blagovanje toga nebeskog jela. U ostalom nedvojbeno činjenica, da je u sredini trećega vijeka afrička Crkva pod sv. Ciprijanom slavila svagdanju žrtvu uz svagdanju pričest, ne da nam sumnjati o istoj praksi u tadanjoj rimskoj Crkvi, koja je bila baš tada u živom saobraćaju sa Kartagom. To isto utvrđuje i dolje spomenuto svjedočanstvo sv. Ireneja, biskupa lionnskoga, o euharistijskoj žrtvi, koja se po volji Spasiteljevoj ima »često bez predika prikazivati na oltaru«. Irenej je već u drugoj polovici drugoga vijeka ponovno lično i pismeno općio sa

³³ M. P. L. 35, 1621.

rimskim papama Eleuterom i Viktorom; povrh toga imao je za učenika sv. Hipolita rimskoga; pa ne možemo sumnjati, da se je lionska i u opće južnogalska Crkva već tada i u pogledu »čestog i neprekidnog prikazivanja« te žrtve ravnala po uzoru rimske Crkve, matice svih drugih Crkava rimskog patrijarhata. U istu svrhu služi slijedeći tekst spomenika Aberkijeva, koji izričito spominje i euharistijske tajne »u R i m u«.

6. Nadgrobni spomenici drugog i trećeg vijeka o »Ribi, koju treba vazda jesti« i o »nepresahnutim vodama« (euharistijskim).

I dva najglasovitija nadgrobna spomenika iz drugog i trećeg vijeka, Aberkijev i Pektorijev epitafij, dosta jasno svjedoče za veoma čestu ili »vazdašnju« svetu pričest vjernika u toj perijodi. Recí 12.—16. natpisa Aberkijeva ovako glase: »Vjera me je na svem putu vodila i pružala mi je s v u d a hranu, Ribu iz izvora, ogromnu, čistu, što ju je obujmila neokaljana Djevica. I ovu Ribu davala je (Vjera) prijateljima, da je v a z d a j e d u.«³⁴ Bez dovoljnog razloga bi se ovo blagovanje »sveudiljno« ograničilo na nedjelju. Ovo je svjedočanstvo to važnije, što je Aberkije »svuda«, i u R i m u i u Siriji i onkraj Eufrata u Nisibis-u, našao tu »Ribu, koju treba vazda jesti«. — Slično čitamo u nadgrobnom natpisu Pektorijevu: »Krijepi, prijatelju, svoju dušu vodama nepresahnutim³⁵ (aquis perennibus, vodama vazda tekućim) blagodatne Mudrosti. Primaj medenu hranu, Spasitelja svetih. J e d i i p i j, g d j e i m a š R i b u u r u k a m a. Ribom dakle nasiti žudnoga, Gospode Spase!« Sav kontekst pokazuje, da »vode vazda tekuće« znače otajstvo vjere, svagdanju Euharistiju, kao i Riba, što je prijatelj »drži u rukama« u znak najuže zajednice s Kristom euharistijskim. Stoga se također kršćani na čelu ovog natpisa zovu »Božanstveni rode RIBE nebeske«, jer je njima ova Riba (odnosno sveudiljna duhovna i sakramentalna sv. pričest) pravi život, kao što Puncima u vrijeme sv. Augustina.³⁶

³⁴ ἐσθῆν διὰ παντός piscem edendum perpetuo.

³⁵ ὄδασιν ἀενάοις.

³⁶ De peccatorum meritis et remissione. I, 24.; M. P. L. 44, 128.

Aberkijev spomenik potječe iz druge polovice drugoga vijeka, a Pektorijev iz trećega vijeka. Prvomu je domovina Mala Azija (Hieropolis), a drugomu Galija (Autun), gdje je već koncem drugoga vijeka cvao bujni život euharistijski, kako to vidimo iz spisa Irenejevih.

7. Svjedočanstva svetog Ireneja († 202.)

Ovaj svetac svjedoči ne samo za »često neprekidno prikazivanje (novozavjetne) žrtve na oltaru«, nego i za to, da je to volja samoga Gospodina našega Isusa Krista. Ovako bo veli u jednom skroz euharistijskom tekstu, koji se na žalost obično nikako ne uvažuje: »Kao što dakle Krist, ako i ne treba tih djela (ljubavi), ipak hoće da to mi učinimo poradi svoga dobra, da ne budemo neplodni: tako je i ova sama Riječ (dala) narodu zapovijed, da prikazuju žrtve, premda ih nije trebala, neka se nauče Bogu služiti. Pa tako i zbog toga hoće također, da i mi često bez prekida prikazujemo žrtvu na oltaru (Sic et ideo nos quoque offerre vult munus ad altare frequenter sine intermissione).«³⁷ Nigdje ne veli ni Irenej ni drugi koji starocrkveni pisac, da se je ta žrtva samo u nedjelju prikazivala. Izraz »frequenter sine intermissione«³⁸ svakako znači više nego »nedjeljno«. Direktno istina ne znači »svaki dan«; to bi s početka i teško bilo provesti u svim mogućim okolnostima i kraj svih zapreka. Ali svakako ćemo moći te riječi zgodno prevesti izrazom »što češće«, koliko god puta naime budu prilike to dopustile, i to: »Što češće, to bolje«, dakako ceteris paribus, bez uštrba ostalih dužnosti. U novom Zavjetu dolazi taj izraz »sine intermissione« osobito u vezi sa molitvom (Rimlj. 1, 9; Solunj. 1, 2; 2, 13; 5, 17). Spasitelj pak svojim učenicima kaže: Treba

³⁷ Adv. haer. IV. 18. M. P. Gr. 7, 1029.

³⁸ U grčkom izvorniku po svoj prilici: *πυκνῶς ἀδιαλείπτως*. Na žalost ovdje nije nam sačuvan originalni grčki tekst. Zorell, Novi Testamenti Lexikon Graecum, prevodi *ἀδιαλείπτως* izrazima »sine intermissione, assidue«; Loch »sine intermissione, indesinenter«! Cf. sacrificium »per singulos dies iugiter« Ex. 29, 381. »oblatio perpetua« Ex. 28, 42; Lev. 6, 1—13 (ignis perpetuus); Num. 28, 3—8 (holocaustum sempiternum); 1 Paral. 16, 40; Esdr. 3, 5 (holocaustum iuge), Dan. 8, 11—13 iuge sacrificium; 11, 31.

vazda moliti a ne prestati (Luk. 18, 1). Prema tomu i ovdje se preporučuje po mogućnosti »svagdanja žrtva« kao ideal u Novom Zavjetu. Tako je »juge sacrificium« u Starom Zavjetu bila svagdanja žrtva i to žrtva dvaju jednogodišnjih, neokaljanih jaganjaca, koji su se u ime svega puka žrtvovali jedan u jutro, drugi na večer, skupa sa pogačom i izljevom žrtvenim (una cum ferto vel simila et libamine vel vino), ali tako, da je po sudu Židova svećenik s a m o u j u t r o blagosivao žrtvu.³⁹ Kortleitner izričito ističe ovu sveudiljnu žrtvu kao »tip neokaljanih jaganjaca, koji se na križu žrtvovao za spas svijeta, u jutro je žrtvovan na oltaru i kao Euharistija se vazda tu prikazuje«, tako da nikad ne će nestati vatre na oltaru (Levit. 6, 5).

8. Već Didahe (16, 2) potiče vjernike na »česte (vjerske) sastanke«, a sv. Ignacije Antiohijski na »češće« služenje Euharistije.

Protivnici našega mnijenja spominju za svoju tezu o isključivo nedjeljnom »lomljenju kruha« euharistijskoga poznate tekstove Did. 14, 1: Na dan Gospodnji pak sastavši se lomite kruh i zahvalite⁴⁰, iza kako ste prije ispovijedili svoje grijeha, da bude čista vaša žrtva«; i riječi Justinove iz prve apologije (cp. 67.), gdje se dva puta pozitivno, a nipošto ekskluzivno, spominje »dan sunca« kao »dan sveopćeg sastajanja s v i j u«,⁴¹ t. j. kao onaj obvezatni dan, što ga t r e b a u Novom Zavjetu svetkovati na mjesto starozavjetne subote. Isti smisao o b l i g a t n o g sastajanja ima i tekst iz pisma Plinijeva Trajanu.

No isti pisci posve zaboravljaju, kako već Didahe (16, 2) opominje iste vjernike: »Sastajte se pak č e s t o, tražeći, što spada na duše vaše«. A sveti Ignacije Antiohijski potiče vriedne i u velike pohvaljene Efežane: »Trsite se dakle, da se č e š ć e sastanete na euharistijsku hvalu Božju i slavu« (Ef. 13, 1). I dalje im razlaže preveliku duhovnu korist ovih čestih euharistijskih sastanaka, kako je to dijelom već u 4. i 5. poglavlju učinio. Tu im želi, da budu »svi kao složan i skladan

³⁹ Kortleitner, *Archaeologiae biblicae Summarium*, 82—83.

⁴⁰ εὐχαριστήσατε.

zbor, koji će jednim glasom pjevati Ocu po Isusu Kristu . . . jer je korisno, da su u neokaljanom jedinstvu, kako bi vazda bili dionici Boga«. I nadalje ih opominje (5, 23): »Nitko neka se ne vara: ako tko nije unutar oltara, lišen je kruha Božjega. Ako naime molitva jednoga i drugoga ima toliku moć, koliko većma ona (liturgijska) molitva biskupa i sve Crkve? Koji dakle ne dolazi na (euharistijski) sastanak, taj se je već uzoholio i osudio«.

I svetoga Polikarpa, biskupa smirnskoga potiče Ignacije (Polyk. 4, 2): »Češće neka se priređuju sastanci (to jest: sveti¹² sastanci, koji se dakako ne slave bez Euharistije).

Po shvaćanju onih, koji tobože s historijskog gledišta ne priznaju češće nego nedjeljno vršenje euharistijske službe u Pracrkvi, dakako ni vatreni ljubitelj euharistijskog Isusa Ignacije ne bi više od jedamput u tjednu slavio Euharistiju. Pa kako se ovo mnijenje njihovo može složiti s onom vrućom željom, kojom sva duša Ignacijeva teži za Isusom u Euharistiji i u slavi rajskoj? Tko ne zna za one divne riječi euharistijske, kojima Svetac daje oduška svom čeznuću za mučeništvom, osobitim plodom euharistijske hrane? U poslanici Rimljanima piše: »Pustite me da budem jelo zvjeradi, po kojima mogu steći Boga. Žito sam Božje, a zubi zvjeradi melju me, da budem pronađen kao čist kruh Kristov (4, 1)«. I opet: »Ne naslađujem se propadljivim jelom niti radostima ovoga života. Hoću kruh Božji, koji je tijelo Isusa Krista, Sina Davidova, i kao pilo hoću krv njegovu, koja je nepropadljiva ljubav (7, 3)«. Ma da te riječi konačno smjeraju na uživanje nezastre Riječi Božje ili preobraženog Boga-Čovjeka u slavi rajskoj, protivilo bi se ipak doslovnom smislu njihovu, isključiti ovdje osobitu želju za Euharistijom, koja je doslovno označena te je bitna veza i most između Ignacija i raja, ili kako sam yeli »lijek besmrtnosti, ustuk, da ne umremo, nego da vazda živimo u Isusu Kristu (Ef. 20, 2)«. No kako da si predstavimo tako vruću i iskrenu želju Ignacijevu za Euharistijom, ako pretpostavimo, da je kao

¹² Tako Funk razumijeva ovo mjesto.

Traži sve po imenu«.

biskup vazda samo u nedjelju slavio ove svete tajne? »Svezan za deset leoparda t. j. za četvu vojnika« (Rimlj. 5, 1), Ignacije dakako nije mogao sakramentalno primiti Isusa; ali je to više čeznuo za njim, i ta se habitualna čežnja za njim (duhovna pričest) očitovala u dane slobode njegove u što češćem i svagdanjem obavljanju euharistijske liturgije i svagdanjem sakramentalnom primanju svete pričesti po uzoru Pracrkve jeruzalemske i samih apostola, što ih je Ignacije imao za žive učitelje.

9. Apostoli i svagdanje »lomljenje kruha« euharistijskoga izvan jeruzalemske Crkve.

Već je a priori najvjerojatnije, da se apostoli izvan Jeruzalema nisu povelj za drugom praksom euharistijskom kao što i u Jeruzalemu, u koliko ih vanjske neprilike i zapreke nisu na drugo prisilile. To smo na temelju historijskih svjedočanstva iz triju prvih vijekova dovoljno dokazali, ako uzmemo u obzir: a) razmjernu oskudicu takovih euharistijskih vijesti, što ih disciplina arcana nije dala širiti; b) činjenicu, da se nigdje u potonjim brojnim vijestima četvrtog i petog stoljeća o svagdanjoj euharistijskoj liturgiji ne spominje ta praksa kao kakova novotarija ili mlađa uredba; c) starozavjetnu »sveudiljnu žrtvu« neokaljanog jaganjca uz svagdanju žrtvu kruha i vina.

No imamo i pozitivno svjedočanstvo o svagdanjoj žrtvi euharistijskoj svetog apostola Andrije u Ahaji u »pismu svećenika i đakona ahajskih o mučeništvu« njegovu⁴³. Gallandije misli, da je taj apostol umro oko g. 80. po Isusu, i da je to mučeništvo brzo bilo napisano i vijest o njemu raširena po onoj poslanici⁴⁴. Kellner u svojoj Heortologiji (str. 166) veli, da je ova »Passio S. Andreae« napisana prigodom svečanog prenosa moći sv. Andrije u Carigrad g. 357. na temelju usmene tradicije. On cijeni, da je spis istina iskićen dugim dialozima, no ipak u bitnosti vjerodostojan. Tu čitamo ovo svjedočanstvo: Na zahtjev poganskog namjesnika Egeata da žrtvuje poganskim bo-

⁴³ M. P. G. 2, 1188—1248.

⁴⁴ M. P. G. 2, 1211.

govima, Andrija odgovori: »Svemogućemu Bogu, koji je jedini pravi Bog, ja s v a k i d a n⁴⁶ prikazujem žrtvu, ne dim tamjana niti meso bikova, što riču, nego neokaljanog Jaganjca, žrtvujući⁴⁶ na oltaru križa. Iza kako je sav narod vjernika blagovao njegovo tijelo i popio njegovu krv, žrtvovani Jaganjac ostaje čitav i živ. U istinu se dakle on žrtvuje, a narod u istinu blaguje njegovo tijelo i pije njegovu krv«⁴⁷.

Napose pak o Crkvi Rimskoj kardinal Rampolla g. 1905. kategorično tvrdi u novo izdanom životopisu svete Melanije mlađe († 439.), što ga je g. 1884. našao u Eskorialu blizu Madrida u rukopisu iz 10. vijeka: »La Chiesa Romana mantiene l'uso della comunione quotidiana per istituzione ricevuta da S. Pietro e confermata da S. Paolo«⁴⁸ Raible (Der Tabernakel einst und jetzt, str. 24.) primjećuje k ovom citatu: »U Rimu je sv. Petar bez dvojbe uveo svagdanju pričest, jer su prilike tamo povoljne bile. Velik dio te općine sačinjavahu s početka Židovi . . . Poslije izгона Židova iz Rima po Klaudiju g. 51. većina rimske općine bili su obraćenici iz neznaboštva,, koji su ipak već veoma prosvijetljeni i savršeni bili u vjerskom pogledu, što nam pokazuje poslanica Pavlova Rimljanima, napisana g. 58. iz Korinta . . . U takovoj općini bilo je svakako mnogo članova, kojima je kruh nebeski bila svagdanja potreba. Ako k tomu uvažimo pogansku atmosferu i okolicu, u kojoj su tamošnji kršćani morali živjeti, razumjet ćemo, kako im je svagdanji kruh Euharistije bio ustuk protiv grijeha i propasti. Isporedi list sv. Ignacija Antiohijskoga Efežanima (pogl. 20.). Svagdanja je pričest do zrelosti dovela mile i junacke svete Agnetu, Ceciliju, Martinu i svece kao Valerijana, Tiburcija i mnogo drugih«. Amo spadaju i gore spomenuti đakon sv. Lovrinac i sveta Melanija mlađa, kojima Raible osim toga pribraja svetu Marcelu, sv. Melaniju stariju, Albinu, Pavlu, Eustochiju, Eunomiju, nadalje sv. Paulina Nolanskoga, Pinijana, muža sv. Melanije mlađe, Pamahija i svetu rodbinu pape Grgura Velikoga.

⁴⁵ καθ' ἐνάστην ἡμέραν.

⁴⁶ ἱεροσολῶν.

⁴⁷ M. P. G. 2, 1227.

⁴⁸ U bilješci 38: Sulla comunione quotidiana nella Chiesa Romana (251).

10. Brojna svjedočanstva patristička o širenju svagdanje sv. pričesti u četvrtom i petom stoljeću.

Zadovoljit ćemo se ovdje nekim glavnim tekstovima istočnih i zapadnih Otaca, jer nitko, mislim, ne niječe, da je na medij četvrtog i petog stoljeća svagdanja sveta pričest upravoevala u najglasovitijim crkvenim općinama istoka i zapada. Isto tako nema dvojbe, da se je u ono vrijeme u veoma mnogim crkvama sveta žrtva svakog dana prikazivala i na istoku i na zapadu, osim što je na posne dane sabor Laodicejski (oko g. 372.) naredio u 49. kanonu: »Ne valja u korizmu prikazivati kruh (euharistijski) osim u subotu i u nedjelju«⁴⁹. Na temelju ovoga kanona razvila se kasnije tek malo po malo tzv. *missa praesanctificatorum*, na istoku kroz cijelu korizmu osim subote i nedjelje i blagdana Naviještenja Gospina. Prvi sigurni trag toj uredbi imamo u 5. stoljeću u Crkvi aleksandrijskoj obzirom na posne dane srijedu i petak u cijeloj godini⁵⁰.

O dopuštenosti svagdanje svete pričesti i o običaju četverostruke pričesti na tjedan piše sv. Bazilije Veliki, biskup Cezarejski g. 372. patricijskoj matroni Cezariji: »Dobro je i korisno također svaki se dan pričestivati i učestvovati u presvetom tijelu i krvi Kristovoj, jer On sâm izričito veli: Ko jede tijelo moje i pije krv moju, ima život vječni. Jer ko sumnja, da neprestana zajednica života nije ništa drugo nego mnogostruki život? Mi se barem četiri puta svakog tjedna pričestujemo: u nedjelju, u srijedu, u petak i u subotu, pa i na druge dane, kad se slavi svetkovina kojeg sveca.

A što se tiče toga, što nije grijeh, ako je ko u vrijeme progonstva (gdje nema svećenika ili đakona) prisiljen vlastitom rukom primiti pričest, ne treba, da to dokažem, jer je dugotrajna navada ova činjenicama utvrđena. Svi bo, koji žive u pustinjama, čuvaju pričest kod kuće (*communione domi servantes*) i primaju je vlastitom rukom. Nadalje u Aleksandriji i u Egiptu većinom svaki laik

⁴⁹ Harduin, *Collectio conciliorum* I, 789.

⁵⁰ Sokrates, *Hist. eccl.* 5, 22. M. P. G. 67, 636.

ima pričest u kući svojoj, i prima je, kad god hoće. Jer kad je svećenik jednom prikazao i razdijelio žrtvu (Euharistiju), onaj koji ju je svu najedamput primio, ima da vjeruje, da je zakonito prima od onoga, koji ju je podijelio. Jer i u crkvi svećenik podjeljuje samo česticu; i tko je primi, punom vlašću raspolaže s njome, te je vlastitom rukom privodi k ustima. Što se tiče djelatnosti, sve jedno, da li tko prima jednu česticu od svećenika ili mnogo čestica skupa⁵¹».

Ovo svjedočanstvo to više vrijedi, što sv. Bazilije govori ne samo o običaju jedne biskupije, nego dosta općenito o praksi svega istoka, i to ne samo o svećenicima nego i o lajcima i o monasima.

O monasima se u opće krivo pretpostavlja, da su redovito živjeli bez česte sv. pričesti. Baš protivno dokazuje Dalgairns⁵² i o samim pustinjacima, dapače i o stilitima. »Nijedna povjesnička činjenica, veli on (str. 235.) nije bolje posvjedočena, nego ova, da su se oci u pustinji pričešćivali, i to, jedan do dva puta u tjednu u vrijeme, kad su vjernici svjetovnjaci primali svetu pričest tri do četiri puta na tjedan», dapače i svaki dan«. Dalgairnsovim brojnim svjedočanstvima u tom pogledu dodajmo samo još riječi blaženog Apolonia, o kojem govori knjiga »Vitae Patrum« (Životopisi otaca pustinjaka): »Opominjao je monahe, da bi se po mogućnosti svaki dan pričešćivali, da ne bi tko lišen bio Boga, kad sam sebe liši sakramenta«⁵³.

Za crkvu jeruzalemsku imamo iz godine 348. sjajno svjedočanstvo sv. Ćirila jeruzalemskoga u tumačenju četvrte prošnje Očenaša u zadnjoj mistagogičnoj katehezi. On tu prošnju isključivo tumači (n. 15.) o supstancijalnom (bitnom) kruhu duše, t. j. o Euharistiji; a riječ »danas« u toj prošnji, kaže Ćiril, »reći će: svaki dan, kao što i Pavao veli: Dok se govori: danas« (Hebr. 3, 13). Još pri koncu iste kateheze (n. 23.) isti crkveni naučitelj opominje vjernike: »Ne odijelite se od pričesti; ne lišite sami sebe ovih svetih i duhovnih tajna, okaljajući se grijesima«. Iz svega se vidi, da su jeruzalemski

⁵¹ Ep. 93, M. P. G. 32, 485.

⁵² Die hl. Communion, 2. Aufl. 214.—235.

⁵³ M. P. L. 73, 1162

vjernici u ono vrijeme redovito primali svetu pričest, kadgod su prisustvovali misnoj liturgiji. A ta se liturgija u Jeruzalemu svakako u uskrsnom tjednu slavila tada (g. 348., dakle 24 godine prije sabora Laodicejskoga) svaki dan, kako to jasno proizlazi iz pet mistagogičnih kateheza, što ih Ćiril u drugoj katehezi o obredima krsta (n. 1.) spominje kao »s v a g d a n j e mistagogične upute«, i to u samoj misnoj liturgiji poslije čitanja misne poslanice. U drugo doba godine čini se, da se tada jednako držala svagdanja misna liturgija osim zadnjih dana prije Uskrsa, jer se ne spominju još posni dani kao dani neliturgični, niti je već tada bila poznata missa praesanctificatorum, osim valjda na Veliki petak.

I u Antiohiji još u vrijeme sv. Ivana Zlatousnika slave se svagdanja žrtvena liturgija. Svetac se naime tuži na nemarnost tamošnjih kršćana: »Badava je svagdanja žrtva; badava stojimo na oltaru: nema, tko bi učestvovao. Ovo velim, ne da bi nepromišljeno učestvovali, nego da bi se učinili dostojnima«⁵⁴. Još kao propovjednik antiohijski Kriostom također kliče, da bismo morali više čeznuti za sv. pričesti, nego li dijete za prsima majčinim, a jedina bol naša imala bi biti, ako budemo lišeni ovog duhovnog jela⁵⁵.

Natuknimo samo još euharistijsko tumačenje četvrte prošnje Očenaša sa strane istočnih otaca sv. Atanazija, sv. Isidora Peluzijskoga, sv. Nila⁵⁶, sv. Efrema Sirca († 373.) i armenskog crkvenog pisca Elische-a († oko 480)⁵⁷. Sv. Efre m S i r c a n. pr. lijepo veli u 74. ekshortaciji: »Prosimo ono, što nas je Isus naučio prositi: Oče naš, dodi kraljevstvo tvoje. Doći će sigurno, ako ga za to molimo. Prosimo od Boga kraljevstvo i pravdu njegovu, i onda će obilno dodati što uz to još trebamo. Čuvajmo se da ne nanesimo uvrede velikom blagu . . . niskom prošnjom hrane isključivo tjelesne. Ne povedimo se za psima, koji su samo zabrinuti za žderanje. Ištimo najplemenitije darove, i dat će nam (Bog Otac) niske stvari kao dodatak. Molimo ga, da nam dadne najveće bogatstvo, i ne će nam uskratiti

⁵⁴ In Eph. hom. 3. M. P. G. 62, 29.

⁵⁵ In Matth. hom. 82. M. P. G. 58. 744.

⁵⁶ Bock, Brotbitte, 83—89.

⁵⁷ Ib. 95.

hrane; molimo ga, da učestvuje mo u njegovoj izvršnoj večeri, i dodat će kruh svagdanji. Molimo ga za vječna dobra, i ne će nam uskratiti zemaljskih dobara. Velika bi bila sramota, o Gospodine, kad bismo te prosili samo za hranu tjelesnu, premda si nam dao svoje presveto tijelo za hranu. Daj nam dakle, makar ga i ne isprosili (onaj niski) kruh, hranu životinjsku⁵⁸.

I kasnije još u homiliji sirske biskupa Jakova Saruga († 521.) daje se oduška svagdanjoj želji za euharistijskim Spasiteljem kao za čuvarom naših usta i naših usana⁵⁹. Istodobni od prilike monah sirske Isak Ninivitski posvjedočuje u svom »himnu monahâ za noćnog bdijenja« svakidnju pričest sirske monaha: »Svaki smo te dan u tvom sakramentu primali i sahranjivali u svom tijelu«⁶⁰.

Pre lazeći na zapad ograničimo se još više samo na nekoliko patrističkih tekstova. Sv. Zenon Veronski († oko 380.) veli u svom traktatu o duhovnoj gradnji kuće Božje: »Kazat ću osim toga jošte, kakova se plaća i kakova se hrana svaki dan podjeljuje. Svima se posve jednako daje po jedan kruh (euharistijski) sa drvenom škrinjicom . . .«⁶¹

O sv. Jeronimu navedimo dva svjedočanstva. U pismu Pamahiju za obranu svojih spisa protiv Jovinijana veli u 15. poglavlju (oko g. 394.): »Znam, da je u Rimu kod vjernika običaj, vazda (t. j. svaki dan, isporodi prijašnji konteksts) primiti tijelo Gospodnje, a to niti kudim niti odobravam. Svaki neka bude samo uvjeren o svom mijenju«⁶², t. j. neka radi prema svojoj sigurnoj savjesti. Isti Jeronim koncem istoga četvrtog stoljeća odgovara Španjolcu Luciniju. (c. 6.): »Što se tiče tvoga pitanja, da li treba postiti u subotu, i da li se

⁵⁸ Sämtliche Werke der Kirchenväter, Kempten 1844, vol. 32, 388—389.

⁵⁹ Dr. Gustav Bickell, Ausgewählte Gedichte syrischer Kirchenväter, Rom. o kopreni pred licem Mojsijevim, Kempten, 1872, 266.

⁶⁰ Ausgew. Schriften syr. Kirchenväter, Kempten, 1874, 402.

⁶¹ Tract. 14, de spirituali aedificatione domus Dei, n. 4, M. P. L. 11, 358.

⁶² Liber apologeticus ad Pammachium contra Jovinianum, seu ep. 48. M. P. L. 22, 506.

može Euharistija primati svaki dan, što drže, kažu, Crkva rimska i španjolska, o tom je pisao Hipolit veoma rječit muž, pa su i drugi pisci... mnogo sastavili i izdali... I Euharistiju možeš vazda primati bez prijekora s naše strane, ako ti savjest tvoja ništa ne predbacuje, i čuti riječ psalmiste, gdje govori: Kušajte i vidite, kako je sladak Gospodin, te s njime možeš pjevati: Teče iz srca moga riječ dobra.« — Vidi se ovdje da sv. Jeronim nije nipošto protivnik svagdanje pričesti uz dovoljnu pripravu. A to potvrđuje također stalno euharistijsko tumačenje četvrte prošnje Očenaša u njegovim spisima.⁶³

Jednako u euharistijskom smislu shvaćaju četvrtu prošnju Očenaša i dopuštenost svagdanje pričesti španjolski pjesnik Juvencus (* oko 333.), rimski retor Cajo Marije Viktorin (oko 360.), sv. Hilarije († 366.),⁶⁴ sv. Ambrozije († 397.) i sv. Kromacije Oglajski († 407.), čije euharistijsko tumačenje te prošnje nekako spaja Ciprijanovo razlaganje sa službenim tumačenjem potonjih sakramentarija rimske Crkve.⁶⁵ Ovo službeno tumačenje ovako glasi: »Ovdje (u 4. prošnji) imamo razumjeti duhovno jelo. Krist je naime kruh naš, koji je rekao: Ja sam kruh, koji sam sašao s neba. Zovemo ga svagdanjim (kruhom), jer tako imamo vazda prositi siobodu od grijeha, da budemo dostojni nebeske hrane.«⁶⁶

Završimo ovaj niz zapadnih svjedočanstva jednim ili drugim tekstom s v. A u g u s t i n a, glavnog zastupnika afričke Crkve na medi četvrtog i petog stoljeća.

U pismu Januariju najprije veli, kako nam je Sin Božji nametnuo sladak jaram i lako breme. Ističe, kako se treba po svem katoličkom svijetu držati onih (obvezatnih) uredaba, koje se ili oslanjaju na Sv. Pismo ili na općenitu predaju, što je možemo svesti na odluku apostola ili općenitih sabora. »Ima drugih stvari, veli on dalje u 2. poglavlju, koje su različite prema kraju, zemlji ili mjestu. Tako neki poste u su-

⁶³ Bock, Brotbitte, 115—118.

⁶⁴ V. ibid. 19—20; 110.

⁶⁵ Ib. 110—115.

⁶⁶ Sacramentarium Gelasianum, M. P. L. 74, 1092.

botu, drugi ne poste. Neki primaju svaki dan tijelo i krv Gospodnju, drugi samo na određene dane. Na nekim mjestima ne izostavlja se sveta žrtva nijednoga dana; na drugima prikazuje se samo u subotu i u nedjelju, na drugima opet samo u nedjelju. Ovo i što se drukčije tomu slično još događa, može se držati prema slobodnom izboru... (cp. 4.) Mogao bi tko reći, da ne valja svaki dan primati sv. Euharistiju. Pitaš: Zašto? A on odgovara: Jer treba birati zato takove dane, na koje čovjek živi u većoj čistoći i uzdržljivosti, da dostojno pristupi tolikom sakramentu... Drugi na to odgovara: Istina, ako je rana grješna tako duboka, a stanje bolesnikovo tako teško, te se ovaj lijek (euharistijski) mora dogoditi, takov se po nalogu biskupovu ima odijeliti od oltara, da pokoru učini, i da po biskupu steče oprostjenje. Ovo bo valja razumjeti pod nedostojnim primanjem, ako se tko pričesti u ono vrijeme, kada bi trebalo pokoru činiti... U ostalom, ako grijesi nisu toliki, te je tko kriv ekskomunikaciji, neka se ne odijeli od svakdanjeg lijeka tijela Gospodnjega.

Najbliže do istine pristupit će valjda onaj, koji bi riješio ovu raspru time, što će pokazati, kako treba prije svega ostati u miru Kristovu, i neka svaki učini, što misli da mora učiniti prema svojoj savjesti i za spas svoje duše. Nijedan bo od ove dvojice ne će da obeščasti tijelo i krv Gospodnju; nego obadvojica se kao za okladu trse, da počaste milosni sakrament. Ni Zahej ni onaj stotnik nisu se prepirali među sobom, niti se je jedan uznio nad drugoga, premda je jedan radosno primio Gospodina u kuću svoju, a drugi je rekao: Nisam dostojan, da dodeš pod krov moj. Obadvojica počastiše Spasitelja, makar i različitim i kanoti protivnim načinom: obadva su osjećala bijedu svoga grijeha, obadva su stekla milosrđe. Tipičan primjer za to imamo u māni Staroga Zavjeta, koja je za svakoga imala onaj tek, koji je bio prema njegovu raspoloženju. Tako je također s onim sakramentom, po kojem je svijet bio pobijeden. Jedan se iz strahopočitanja ne usuđuje primati ga svaki dan; drugi se iz strahopočitanja ne usuđuje odustati od primanja njegova pa makar i samo za jedan dan. S a m o s e o m a l o -

važivanje ne da složiti s ovim jelom, kao što ni dosada s mǎnom...«⁶⁷

Tako sv. Augustin načelno brani slobodu svagdanje svete pričesti za sve one kršćane, koji nemaju smrtnoga grijeha na duši. Faktično ipak i on poput drugih svetih otaca i primjereno vrućoj želji Kristovoj potiče svoje vjernike na svagdanju sv. pričest, koju su i onako u afričkoj Crkvi bili zavoljeli. Isporedi n. pr. njegove *Sermones ad Competentes*, u kojima tumači četvrtu prošnju Očenaša, i riječi iz 26. traktata in Ioannem 6, n. 11—14.⁶⁸ Tu najprije ističe, kako »je drugo nešto sakrament, a drugo opet krepost sakramenta«, te nastoji, da vjernici uvijek dostojno primaju svagdanju sv. pričest, kojoj su bili naučeni: »Gledajte dakle, braćo, blagujte kruh nebeski (također) duhovnim načinom, nevinost donesite sa sobom k oltaru. Grijesi, makar i bili svagdanji, barem neka ne budu smrtonosni. Prije nego pristupite oltaru, pazite, što kažete: Otpusti nam duge... dužnicima našim. Oprostiš li, oprostit će se tebi; pristupi mirno; kruh je, a ne otrov...« No dalje također potiče svetac na štovanje samog sakramenta, po kojem nas Duh Božji oživljava: »... Tijelo moje živi dakako duhom mojim. Hoćeš li dakle i ti da živiš duhom Kristovim? Budi u tijelu Kristovu. Moje živi duhom mojim, a tvoje tvojim. Ne može živiti tijelo Kristovo osim duhom Kristovim. Stoga tumačeći nam ovaj kruh, apostol Pavao veli: Jedan kruh, jedno tijelo mnogi smo. O sakramente bogoljubnosti! o znače jedinstva! O vezo ljubavi! Ko hoće da živi, ima gdje da živi. Neka pristupi, neka vjeruje; neka se utjelovi, da se oživi. Neka ne zazire od spoja udova, neka ne bude gnojav ud, što se ima amputirati, neka ne bude iskrivljen, te bi trebalo porumeniti poradi njega: neka je lijep, prikladan, zdrav! Neka prione uz tijelo, neka živi za Boga od Boga! Neka sad radi na zemlji, da poslije kraljuje na nebu.«⁶⁹

⁶⁷ Ove zadnje riječi treba dobro uvažiti, da uvidimo, zašto sv. Augustin u svoje vrijeme kod revnih kršćana nije više urgirao svagdanju pričest, koja i onako bijaše krasno raširena. Danas bi se i sv. Augustin borio protiv nehaja, prezira i omalovaživanja u pogledu česte i svagdanje sv. pričesti.

⁶⁸ M. P. L. 35, 1611.

⁶⁹ M. P. L. 35, 1612—1613.

Poput Augustina († 430.) još i Kasijan († 435.) u 9. kolaciji kod euharistijskog tumačenja kruha našega svaĝdanjega i sv. Petar Krizolog († oko 450.) u komilijama o Očenašu i o ženi s krvotokom svjedoče za praksu svaĝdanje pričesti. Kasijan pri koncu 23. kolacije ujedno žali, što se neki iz himbene poniznosti ili bolje iz prezira zadovoljavaju godišnjom pričešću, te protiv toga preporučuje nedjeljnu sv. pričest. A Petar Krizolog bolno konstatuje kraj svaĝdanje sv. misne žrtve i pričesti slab napredak duhovni poradi slabe vjere pričesnika.

11. Rezultat našeg istraživanja

može se zgodno svesti na ovu tvrdnju, koju smo obilnim svjedočanstvima tradicije dokazali: Historijska je zabluda, da je Pracrkva poznala samo nedjeljnu svetu pričest pod svetom žrtvom. Bilo da shvaćamo Pracrkvu u najstrožem smislu o prvoj općini onih triju hiljada prvih vjernika u Jeruzalemu; bilo da pod tom riječju obuhvaćamo svu Crkvu apostolsku; bilo napokon da rastegnemo taj izraz na svu perijodu krvavih progonstva, dapače i na perijodu velikih svetih Otaca istočnih i zapadnih: uz nedjeljnu, i tako reknem, službenu svetu misnu liturgiju i pričest bila je također u svako vrijeme više manje u običaju češća pa i svaĝdanja dragovoljna pričest revnijih vjernika pod revnim pastirima, i to ne samo javno u crkvi, nego također, osobito u progonstvu, privatno kod kuće. Jedino se ovo može priznati: Svaĝdanja sv. pričest i liturgija euharistijska kroz dva prva stoljeća nije nam tako često i jasno posvjedočena kao što u Pracrkvi jeruzalemskoj i perijodi trećeg i četvrtog stoljeća. Bit će i to istina, da su se u nekim krajevima, osobito gdje nije bilo revnih pastira ili gdje vanjske prilike nisu bile povoljne, zadovoljili nedjeljnom liturgijom i pričešću. Ali to nas ne ovlašćuje na tako općenit sud, koji se protivi ne samo historijskim činjenicama, nego i idealu samog božanskog Utemeljitelja o Crkvi i stalnoj želji svete Matere Crkve.

12. A zašto sveti apostol Pavao spominje samo nedjeljno »lomljenje kruha«?

To je omiljeli prigovor, što ga treba konačno riješiti. U istinu taj prigovor, kad bi vrijedio, ne bi bio više od negativnog argumenta, koji sam za se još ne bi odlučio u ovoj stvari, pogotovo kad je bio poseban razlog, da se spomene zajednička i kanoti obvezatna služba euharistijska u nedjelju. Ali faktično apostol Pavao samo jedamput (1 Kr. 16, 2) prigodom sábiranja milodara za jeruzalemsku Crkvu izričito spominje »unam sabbati«, prvi dan tjedna ili nedjelju kao dan općenite i obvezatne službe Božje, a gotovo nebrojeno puta spominje euharistijsko lomljenje kruha *b e z i k a k v e o z n a k e v r e m e n a*, jer nije imao posebnog razloga, da vrijeme istakne. Isporedi 1 Kor. 10, 16. 17. 20. 21; 11, 17. 18. 20. 23—29. 33—34. Možemo dodati i 1 Tim. 2, 1.—4. gdje sv. Augustin, sv. Paulin Nolski i sv. Toma Akv. gledaju natuknute razne vrste euharistijskih molitava kod javne službe Božje; i osim toga Hebr. 13, 10 (Imamo oltar, s kojega nije slobodno jesti onima, koji služe šatoru); ispredi također 13, 15—16, gdje se uz uključenu sakramentalnu žrtvu Kristovu (*P e r i p s u m e r g o o f f e r a m u s h o s t i a m l a u d i s s e m p e r D e o . . .*) spominju i žrtve hvale naše i žrtve dobrotvornosti, koje se imaju *v a z d a*⁷⁰ prikazati Bogu.⁷¹

I s v. L u k a u Djelima apostolskim (20, 7, 11) samo je dnoć izričito spominje: »Kad smo se u prvi dan tjedna sastali na lomljenje kruha«, naime u Troadi, gdje su bili na putu, i gdje je Pavao već »sutradan htio oputovati, te je zato produljio govor do ponoći«. Nadalje imamo natuknutu molitvu i službu euharistijsku, kadgod se (n. pr. Djela ap. 14, 23) spominje, da su apostoli uz molitvu položili ruke na nove drugove, t. j. zaradili ih u svećenike. Poznato je naime, da se sveti red od najstarijih vremena vazda podjeljivao samo pod euharistijskom službom. A s druge strane grčke riječi, koje rabe⁷² u takovim prigodama o zajedničkoj molitvi, znače češće euharistijsku molitvu i u Did. 4, 14. i u listovima sv. Ignacija Antiohijskoga (Ef. 5, 2 »m o l i t v a b i s k u p o v a i č i t a v e C r k v e t. j. E u h a-

⁷⁰ *διὰ παντός*. Istim se izrazom služi Aberkije, gdje govori o Ribi (euharistijskoj), koju »treba vazda jesti«.

ristija; Smirnj. 7, 1: Uzdržavaju se od Euharistije i m o l i t v e, jer ne priznaju, da je Euharistija tijelo našega Spasitelja). Dapače i Justin zove misnu konsekraciju »riječ m o l i t v e« Kristove. Obratno i Pseudo-Ciprijan (Adversus aleatores 4) slobodno prevodi riječ *θυσία* žrtva (Did. 14, 2) naprosto riječju »molitva«. Tako je i Tertulijan jednom svom spisu dao natpis »o molitvi«, premda opširno također govori o liturgijskoj molitvi i žrtvi. Stoga je natuknuta Euharistija i u Djel. ap. 6, 6 i gdje god se govori, da su kontu viši sveti red podijelili uz molitvu. Nu nigdje se ne veli u takovim tekstovima, da se to samo u n e d j e l j u učinilo.

Napokon teško se može pojmiti, da bi apostol Pavao, koji je toliko čeznuo i ginuo za Isusom, i onda, kad nije bilo nikakve zapreke od putovanja ili od progonitelja, odustao od češće i svagdanje Euharistije, kad je ipak znao, da su drugi apostoli u Jeruzalemu »svaki dan po kućama lomili kruh« euharistijski. Zar je manje poznao beskrajnost ovoga blaga nego mi? Svakako se žarki izrazi njegovi (Ef. 1, 16; 3, 14; Fil. 1, 8) o molitvi euharistijskoj najpotpunije razumijevaju, makar i mi ne mogli točno odrediti, gdje je privatna molitva njegova bila n e p o s r e d n o 'spojena sa službom euharistijskom i gdje nije bila. To stoji u svakom slučaju: Apostoli i prvi kršćani nisu bili »minimisti« u štovanju Euharistije i u revnom obavljanju euharistijske službe.

